

“DE SØGER TRYGHEDEN”
– KVINDER RAMT AF HJEMLØSHED I NUUK

Af Steven Arnfjord¹ & Julia Christensen²

Artiklen tager afsæt i et feministisk perspektiv på kvinder, som er ramt af hjemløshed. Med afsæt i et litteraturstudie og en inspiration fra nordcanadisk forskning i hjemløshed blandt kvinder analyseres situationen i Nuuk. Vi inddrager empiri fra et længerevarende feltarbejde i Nuuk og med interviews omkring kvindernes situation fra kilder i miljøet. I artiklen problematiseres det, at det offentlige sociale system forekommer meget lidt forberedt på, at Nuuk i dag har over 200 borgere, som er ramt af hjemløshed. Der eksisterer ikke indtil i dag et særskilt fokus på kvinderne i denne situation. Kvinder er blandt andet omfattet af begrebet “skjult hjemløshed”, som hidtil har været anvendt i begrænset omfang i den offentlige debat. I artiklen viser vi blandt andet, at man dels har kendt til hjemløshed i flere årtier – også til kvindernes hjemløshed. Kvindernes manglende stemme i socialpolitikken kan hænge sammen med, at kvindekampen i Grønland er gået lidt i dvale. Artiklen afrundes med strategiforslag til en mulig videre proces med inspiration fra nordcanadiske tiltag.

Reformperioden har været præget af en betydelig folkeflytning. Man må her nok skelne mellem tilflyttere, der frivilligt har valgt at forlade det tidligere bosted, og dem, der er tvunget dertil. De frivillige flytninger er langt de hyppigst forekommende, og har tilsyneladende ikke medført en større følelse af usikkerhed og utryghed. De tvungne flytninger har derimod i mange tilfælde været skyld i meget menneskelig rodløshed (Det Grønlandske Kvindeudvalg 1975, p. 136³).

---

1 Adjunkt, Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet), Institut for Samfund, Økonomi og Journalistik.

2 Assistant Professor in Geography at Memorial University, St. John's, Newfoundland Canada.

3 Citatet er lettere redigeret. Vi opfordrer til, at man læser det i sin oprindelige sammenhæng.

Kvinder og hjemløshed

Et højt niveau på over 200 borgere ramt af hjemløshed er en aktuell kedelig problematik i Grønlands hovedstad, Nuuk, med 17.600 indbyggere. Hjemløshed er i medier og rapporter blevet fremlagt uden kønsdifferentiering, som ellers kunne have fremhævet de grønlandske socialt udsatte kvinders situation. Grønland kæmper stadig med et højt antal af anmeldelser om overgreb på kvinder i forhold til det øvrige rigsfællesskab. Det skærper nødvendigheden af et fornyet socialfagligt fokus på udsatte kvinders position i samfundet. I den øvrige arktiske verden har der igennem længere tid været fokus på kvinder, som er ramt af hjemløshed. Der er blevet arbejdet med temaet i et par årtier, især i Canada og Alaska (Bopp & YWCA Yellowknife, 2007; Christensen, 2012; Shepherd, 2001).

I artiklen anlægges et feministisk perspektiv, som overvejende er materielt og ikke følger en socialkonstruktionistisk forståelse af kønsbegrebet. Vi erkender samtidig, at vi i mindre omfang får belyst den heterogenitet i form af den store variation af præferencer, social status, klasse og kulturopfattelse, der eksisterer inden for det enkelte køn. Artiklen bygger dels på et langvarigt feltarbejde og på et litteraturstudie af arktisk hjemløshed i et nordcanadisk perspektiv. For Grønlands vedkommende er litteraturen overvejende grå litteratur og mediedækning. Artiklen starter med et afsæt i kvindehistorie, og sidenhen diskuteres forholdene for den socialt udsatte kvinde. Vi afrunder med et perspektiverende forslag om at styrke fokus på feministiske perspektiver og kønsteorier på samfundsniveau.

Baggrund

I 1976 blev det første herberg oprettet i Nuuk, og det var fortrinsvist henvendt til kvinder i nød og i visse tilfælde også mænd (Harild, Houmann, Jarnvig & Truels Jensen, 1987; Vammen, 2003). Herberget blev drevet af KFUK (Kristelig Forening for Unge Kvinder), der er en del af fællesskabet YWCA (Young Women's Christian Association) frem til 1987 og blev efterfølgende overtaget af Nuuk Kommune. Initiativet blev startet af KFUK's leder, Fanny Truels Jensen, og Grønlands første vicebiskop, Jens Christian Chemnitz, og husede 20 borgere (Truels Jensen, 1993). I et jubilæumsskrift fra KFUK skriver kvindeforkæmperen Gudrun Chemnitz i 1980'erne, at der er et behov for flere krisecentre og mere rådgivning til kvinder (Chemnitz, 1987). Tidligere borgmester Agnethe Davidsen konstaterer i 1996, at kommunens overtagelse af herberget i 1980'erne aldrig rigtig fungerede (Kristensen, 1996). Igen i 1998 skrives der om dyre opholdspladser i Nuuk Kommunes herberg, som dengang havde plads til ti beboere (Møller, 1998).

Omkring årtusindskiftet opstod et større mediefokus i form af case-orienterede rapporter om mennesker, som var ramt af hjemløshed. Omkring 100

mennesker var beskrevet som hjemløse. Det nuværende skøn er produceret ved at tælle mennesker uden en fast bolig. Disse skøn sætter antallet af hjemløse til omkring 500 landsdækkende (Hansen & Thor, 2013). Dette omfatter også kortere perioder ned til få dage og et par uger. Det siger ikke meget om hjemløshed som en mere permanent situation og heller ikke noget om udbredelsen af “*hidden homelessness*”, der er den nuværende betegnelse. I 1980’ernes forskning om kvinder ramt af hjemløshed kategoriserede Watson og Austerberry kvinders usikre og utilstrækkelige overnatningsmuligheder som “*concealed homelessness*” (Watson & Austerberry, 1986). I artiklen her har vi oversat begreberne ovenfor til skjult hjemløshed. De citerede grønlandske rapporter er omhyggelige med ikke at referere præcise antal over borgere uden en bopæl og udsættelser fra offentlige boliger. I forbindelse med feltarbejde i Nuuk har vi været i kontakt med folk på gaden og dem, der hyppigt anvender forskellige dagtilbud. Her forlyder det, at estimatet af borgere ramt af hjemløshed er mellem 250 og 300. Hjemløshed som et spirende socialpolitisk spørgsmål er næsten udelukkende en problematik, der er gældende for Nuuk. Det er i Nuuk, at den nuværende hjemløseforskning er koncentreret (Arn fjord & Christensen, 2016). Forskningen udspringer af et nyt projektsamarbejde mellem Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet) og Roskilde Universitet, som søger at afdække sociale dynamikker omkring hjemløshed, dels som et udfald af social nød, såsom bolignød og fattigdom (ibid.). Under et længerevarende feltarbejde, som dels er sket gennem deltagelse i en frivillig hjemløsestøtteforening NoINI og i Frelsens Hæris⁴ lokale varmestue har vi opnået et mere differentieret billede af hjemløshed i Nuuk (Arn fjord, 2017).

I Grønland har der endnu ikke været et særligt fokus på kvinder ramt af hjemløshed. Det kan skyldes, at den tidligere grønlandske kvindekamp er gået i dvale og muligvis den kvantitative måde, hvorpå man har forsket i hjemløshed og i øvrigt i social udsathed i det seneste årtier. Det har givet et indtil nu noget mangelfuldt indblik i, hvordan en problematik som hjemløshed manifesterer sig forskelligt mellem kønnene. Det kan også være relateret til en generel tendens til at samle mænd og kvinder i socialforskning uden en forståelse for de måder, hvorpå køn spiller en rolle i, hvorledes hjemløshed erfares. Hjemløshed er blevet et problem, der i høj grad er knyttet til mænd, fordi mænds hjemløshed er mere synlig. Selvom det oftest er kvinder, der oplever skjult hjemløshed, så forbliver medie- og det politiske fokus på synlig hjemløshed, hvilket forsømmer erfaringerne med skjult hjemløshed i form af usikre boformer, f.eks. at man accepterer partnervold, eller at man ikke har en reel chance for at betale husleje.

---

4 Frelsens Hær har efter anbefaling fra det grønlandske sprogsekretariat tilføjet et i til deres navn for at grønlandisere organisationen, som til daglig omtales som Frelsens Hæri.

Udsatte kvinder er som et socialpolitisk tema underbelyst. I den nuværende landsdækkende socialpolitik og i den kommunale socialpolitik er kvindeperspektivet svagt. Kommuneqarfik Sermersooq har ikke opdaterede socialpolitikker. Der er en børne- og familierpolitik, som gælder fra 2010-2013 (Kommuneqarfik Sermersooq, 2010). I hovedstadens nye strategi optræder der et stort fokus på børns velfærd, hvor voksne nævnes i form af deres pligt til at bidrage til samfundet. Boligpolitikken fremlægges med lovning om boliggaranti, men der sigtes mod offentlige ældreboliger, ungdomsboliger, familieboliger og private boliger (Kommuneqarfik Sermersooq, 2016). Forslag eller visioner om skæve boliger, bo-træning eller andre sociale boformer nævnes ikke i strategien. Man kan heller ikke finde et fokus på udsatte kvinder.

Hjemløshed har som en social problemstilling været meget i det politiske søgelys i 2016. Det kulminerede i et forslag om hurtigt at bygge 100 hjemløseboliger rundtom i landet. Det politiske forslag blev godt modtaget og gik igennem første runde i Selvstyret den 26. oktober (Karlsen, 2016). Forlaget betyder, at Naalakkersuisut (regeringen) anerkender hjemløshed som et socialt problem. Forslaget lider i sin formulering af samme mangelfulde forståelse af mennesker ramt af hjemløshed som en homogen gruppe. Offentlige hjemløseboliger er i lande som Canada og Danmark typisk videreudbygninger af forsorgshjemmene. F.eks. er den danske lov om skæve boliger etableret i tilknytning til danske § 110-institutioner (forsorgshjem). Sådan lignende institutioner har man ikke meget erfaring med i Grønland, hvor tiltag som skæve boliger (*transitional housing*), bo-træning og sociale viceværter endnu ikke er afprøvede tiltag.

På samme måde har vi heller ikke gjort os længerevarende erfaringer i form af systematisk viden om krisecentrene.

I forskningsprojektet i Nuuk har vi grovkornet opdelt gruppen af mennesker ramt af hjemløshed i fire kategorier: 1. unge under 35, 2. ældre (heraf flere med tegn på alderssygdomme og nogle med mentale lidelser), 3. mænd over 35 med store misbrugsproblemer og 4. kvinder. Det er en opdeling, som i første omgang giver os en forskningsmæssig forståelse af den forskel, der er på gruppen. Denne indledende kategorisering skal tages med forbehold, da man inden for køns-kategorien også kan differentiere væsentligt. Man kunne aldersindeksere gruppen af kvinder, de kunne inddeles i kvinder med eller uden uddannelse og kvinder med eller uden børn osv.

Hjemløshed og kvinders skjulte hjemløshed

I de tidligere rapporter i Grønland er hjemløshed fremstillet næsten analogt til Marx' klassesdeling i "*the haves and the have nots*". Der skrives om dem, som har en bolig, og dem, som ikke har en bolig (Departementet for Familie og Sundhed, 2008; Hansen & Thor, 2013). Forskerne har inddelt hjemløshed i tre former:

- Hjemløse, der ikke har et fast sted at opholde sig om natten.
- Genhusede, der er sat ud af deres bolig hos boligselskaberne INI eller Iserit og har et rum i en genhusningsbolig. De har tag over hovedet, men boligen er ikke permanent.
- Boligløse er personer, der bor hos nogen, ofte familie eller venner, og som har en bolig at være i. Dog er det usikkert, hvor længe de kan bo der.
- (Hansen & Thor, 2013, p. 36)

Det er nogle væsentlige inddelinger, men det er en definition på, hvad hjemløshed er, og igen er her tale om overvejelser, som vedrører en materiel tilstand (at have eller ikke at have). Fokus på den menneskelig dimension og på den sociale kontekst er udeladt. Det fremstår lidt mere klart hos Preben Brandt i følgende definition:

Hjemløse, forstået i en socialpolitisk kontekst, er mennesker, der, ud over at mangle en bolig, har en række komplicerede og gensidigt forstærkende sociale og helbredsmæssige vanskeligheder, der giver dem problemer med at indgå i nogle, men langtfra alle sociale sammenhænge. Mange af disse forhold er dybt forankret i den enkeltes liv og langtfra sådan lige at gøre noget ved (Brandt, 2013:7).

Hjemløshed bliver med disse definitioner koblet til noget materielt, og fraværet af netop boligen skulle så være, at andre hjem-havere kan se ikke-hjem-havere (hjemløse) på gaden udenfor uden noget. Det er vagabonden, posedamen, bumsen og gadesoveren. Disse afvigerkategorier virker ikke som definitioner i et arktisk område. Endvidere tager de ikke højde for, at mænd og kvinder kan være ramt af hjemløshed på forskellige måder. I en canadisk undersøgelse: “A study of women’s homelessness north of 60” (Bopp & YWCA Yellowknife, 2007), arbejdes der med definitioner, som bedre matcher forholdene i Nuuk, bl.a.:

- Synlig eller absolut hjemløshed (*visible or absolute homelessness*)
Det omfatter mennesker, som sover på gaden, på herberger eller i op-gange eller befinder sig i lignende akutte situationer
- Relativ hjemløshed (*relative homelessness*)
Det relaterer til mennesker, som lever steder, hvor det grundlæggende ikke er sundt eller sikkert at opholde sig, forladte huse, telte ude i naturen eller tilsvarende
- Skjult hjemløshed (*hidden homelessness*)
Her bor man midlertidigt hos venner og bekendte. Et ophold, som ofte har en udløbsdato. Dette er andetsteds kaldet sofasurfing eller skjult prostitution, når det handler om kvinder, da det forstås som en strategi, at kvinden bor hos en mand og tilbyder seksuelle ydelser for at have et sted at overnatte, men det er ikke kvindens hjem.

- Hjemløshedstruede (*at risk of becoming homeless*)
Dette indbefatter de borgere, hvor det næste negative skridt er at blive sat på gaden. I Grønland kaldes det for udsættelser.

Når disse definitioner er anvendelige her, er det, fordi de informerer om den skrøbelighed, der er omkring hjemløshed, og hvordan f.eks. kvinder ramt af hjemløshed kan drive ind og ud af disse kategorier.

I Canada er kvinder overrepræsenteret blandt dem, der oplever hjemløshed. Schmidt et al. (2015) anslår, at op mod 1000 kvinder er hjemløse på tværs af Canadas tre nordlige territoriale regioner: Yukon, Northwest Territories og Nunavut (Schmidt, Hrenchuk, Bopp & Poole, 2015). Især for hjemløse kvinder er traumer og vold i familien betydelige faktorer, der fører til personlige livskriser, som leder til hjemløshed (Bopp & YWCA Yellowknife, 2007; Schmidt et al., 2015). Disse faktorer forværrer virkningerne af en alvorlig mangel på boliger i Nordcanada, hvor udbuddet af lejeboliger er meget lavt. Kvaliteten af boliger er også et spørgsmål. De billige boliger, som er tilgængelige, har alle en boligstandard under gennemsnittet, og overbelægning er almindelig. Ifølge Poole og Bopp (Poole & Bopp, 2015) har socialpolitiske tilbud en tendens til at være blind for køn og de måder, hvorpå det påvirker kvinders erfaringer af traumer, vold og posttraumatisk stressyndrom. I Nordcanada bor de fleste hjemløse kvinder ikke på gaden. De er skjulte hjemløse og et resultat af, at migrationen fra yderdistrikterne til hovedstæderne pågår på grund af sociale, økonomiske og beskæftigelsesmuligheder (Schmidt et al., 2015). Når kvinderne ankommer til storbyen, så er realiteten, at mange kvinder mangler økonomiske, sociale og kulturelle ressourcer (Christensen, 2012). Forholdene i Nordcanada er på mange måder sammenlignelige med problematikken i Nuuk. En væsentlig forskel er, at man i Grønland lige nu ikke har et skærpet fokus på kvindernes situation.

Feltarbejdet i Nuuk har hovedsageligt omhandlet mennesker, som benytter Frelsens Hærs varmetue og den kontaktflade, de har til servicetilbud, såsom Kofoed Skole. Den gennemgående historie er, at folk ramt af hjemløshed har været igennem flere tiltag, såsom misbrugsbehandling, forældre har deres børn anbragt, og mange har et anstrengt forhold til det offentlige system. I varmetuen, som kan have op mod 80-100 besøgende om dagen, er ca. 1/5 kvinder.

Kigger man mod de danske opgørelser og deres målinger af hjemløshed, er der i optællingen en overvægt af mænd. Bestyrelsesformand for Kofoed Skole i Danmark Robert Olsen gengiver tal fra 2011, hvor kønsfordelingen i en dansk optælling er 3/4 mænd 1/4kvinder (Olsen, 2013). At være hjemløs som mand og som kvinde forstås væsentlig forskelligt, blandt andet i forhold til begrebet skjult hjemløshed. Et kerneområde, som forskere og fagfolk er enige om, er relationen til sikkerhed. Kvinder forstås personsikkerhedsmæssigt som en anden gruppe end mænd. Forholdet til kvinders personlige sikkerhed går igen i nedenstående citater fra den canadiske forsker Rusty Neal, som skriver:

For women, a home is more than roof over one's head.

It is also a place where they, as women, can be safe and secure and have a little privacy and control over their living spaces. ... Home is a place that is safe and secure and you don't have anybody there who is going to hurt you. ... Where men seek shelter, women seek a secure and safe place to make a home (Neal, 2004).

I Grønland eksisterer der få tilbud i form af herberger, der alene henvender sig til kvinder og værner om deres ret til en sikkerhed og en privat afskærmning, der adskiller kønnene, hvis kvinderne ønsker dette. Det er ikke en del af det sociale sikkerhedsnet i Nuuk. Det oversete blik på kvindernes nuværende situation kan forklares med, at det hidtidige stærke fokus på kvinders situation i Grønland er gået lidt i glemslen. Dette udfoldes yderligere i nedenstående afsnit.

Kort Moderne og Historisk Grønlandsk Kvindeforskning

Grønland har tidligere set tiltag til mere kritisk eller radikale organiseringer af kvinders stemmer (Bransholm Pedersen & Paniula, 2014). Det har været organiseringer, som har haft en stor betydning for den grønlandske kvindehistorie. Den feministiske debat i Grønland i dag er præget af holdninger fra det bedre borgerskab med idealer om, at man må gøre det kriminelt at indtage alkohol under en graviditet, eller at amning skal være mulig uden diskrimination (Duus & Hansen, 2013; Rosa, 2016) Vi er langt fra mere konkrete problematikker omkring barselsforhold, kønnenes økonomiske ligestilling, voldsbekæmpelse og systematisk bekæmpelse af kvinders hjemløshed.

Historisk set er det grønlandske samfund blevet beskrevet som funktionelt kønsopdelt (Arnfred, 1991). I nyere tid har antropologen Gitte Trondheim kaldt samfundet for patriarkalsk (Trondheim, 2010). Karakteriseringen begrundes med mændenes historisk meget fremstående position i samfundet, en position, vi på mange områder kan genkende i dag. Det er stadig gennemgående, at det er den mandlige politiker, der sidder på de tunge poster, at det er den mandlige forretningsmand og bestyrelsesformand, som har indflydelsen, ifølge de seneste grønlandsk elitestudier (Christiansen & Togeby, 2004; Vedel Ankersen & Munk Christiansen, 2013).

I det følgende afgrænses den moderne historie fra år 1950 og fremefter. Det er tiden efter anden verdenskrig, og det er på mange måder en brydningstid, hvor Grønland bevæger sig eller bliver “trukket” ud af en mere traditionsbunden fase, både med hensyn til den sociale orden (Goldschmidt, 1964), men også med tankerne på opbruddet i familie og særligt kønsrollemønstret.

I nyere grønlandsk kvindehistorie har årtiet, hvor Grønland bliver et dansk amt, dels som en reaktion på kritik af koloniens tilstand fra FN og dels som et ønske fra landsrådene (Heinrich, 2012), været udgangspunktet for beskrivelserne af kvindens situation. Samfundsforskeren Guldborg Chemnitz' tidlige skriftlige arbejde fokuserede på kvindelige perspektiver på urbanisering og oplevelsen af fremmedgjorthed i migrationen fra mindre bygder til hovedstaden Nuuk i 1960'erne (Chemnitz, 1964).

I en rapport om kvinders liv og vilkår udarbejdet af Det Grønlandske Kvindeudvalg, som havde Guldborg Chemnitz som formand, beskrives netop kvindens centrale rolle i udviklingen af den moderne boligpolitik, som også bliver kaldt koncentrationspolitikken, da det var en opfattelse, at landets fremtid burde koncentreres om udviklingen i de store kystbyer (Chemnitz, Guldborg, Bentzon, Agersnap & Udvalget vedrørende Grønlandske Kvinders Forhold, 1975, p. 136). Der kan argumenteres for, at boligen er et kerneelement, når fokus her er hjemløshed, men også "sikkerhed og trykthed" optræder i rapporten som selvstændige afsnit. Det knytter sig vel at mærke alene til uddannelse og den omstillingsparathed, man måtte forvente i et land, som undergår hastige reformer.

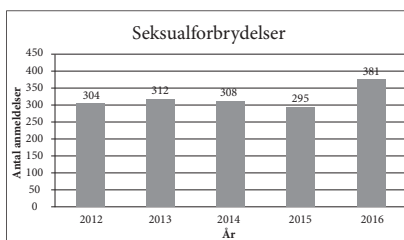
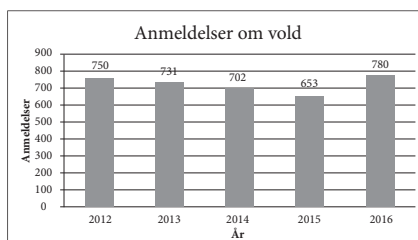
I 1970'erne og frem mod 1990 var der produceret en del politiske skrifter og nogle forskningsundersøgelser omkring kvindeforeninger og kvindesammenslutninger. F.eks. gennemgår Eva Rude, hvorledes de grønlandske kvinder er organiseret. Det handler om *empowerment* – om at mobilisere kvinder til at synliggøre deres dagsorden på landsbasis. Rude citerer kvindeforeningen for følgende opråb: "Grønland har brug for, at du – som kvinde – får medindflydelse, er med til at tage et ansvar, således at der i Grønland skabes et samfund, hvor mænd og kvinder er borgere på lige fod" (Rude, 1991, p. 58). Den kritiske socialpolitiske vinkel på grønlandske kvinders position i samfundet ses i Måliaraq Vebæks interview med kvindeforkæmperen og eskimologen Lise Lennert (Vebæk, 1990, p. 221). Lennert forklarer det således: "Kvinderne blev hurtigt klar over, hvor utilfredsstillende forholdene var, men de var uvante med at klage offentligt, så de tøvede længe med at tale højt. De havde brug for pengene. Mange af dem var nemlig enlige med børn" (Vebæk, 1990, p. 222). Det mobiliseringsønske, som er beskrevet i interviewet, er lang tid undervejs. Da Lise Lennert bliver interviewet i 1988, beretter hun, hvorledes man stadig kan se, at der er udfordringer med at få de grønlandske arbejderkvinder organiseret. De er ganske enkelt ikke vant til at stille krav. Kvindernes arbejdsforhold, deres ønsker om faglig organisering og dobbeltarbejdet som husmor og arbejder er alt sammen filmatiseret i dokumentaren *Arbejderkvinder i Grønland* fra 1975 (Aidt & Borker, 1975). Processen omkring kvinders indtog på det grønlandske arbejdsmarked og det efterfølgende kaos med et uforberedt socialt system i forhold til børnepasning samt den uretfærdighed, hvormed arbejdsgiver havde total kontrol over arbejdsvilkår og løn er dokumenteret af den norske antropolog Benedicte Sandberg (Sandberg, 1975). Fra et marxistisk synspunkt tales der her

om arbejderkvinder. De grønlandske kvinders forhold i en begyndende industrialisering er en problematisk gentagelse af de europæiske kvinders indtog på arbejdsmarkedet. Den engelske forfatter og kvinderettighedsforkæmper Joan Smith (citeres nedenfor af Neil Smith) har tidligere fremhævet den gennemgående ulighed, som europæiske arbejdskvinder var udsat for, ved at de pludselig blev dobbelt beskæftiget. De skulle dels varetage arbejdet i industrien, i Grønlands tilfælde typisk rejeindustrien, og efterfølgende skulle kvinderne også varetage det sædvanlige huslige arbejde, som var et fuldtidsarbejde (Chemnitz, 1987). De autoritære arbejdsforhold der tidligere lå i det huslige arbejde blev overført til lignende autoritære forhold på arbejdsmarkedet. (Smith, 2008, p. 74). Lennert beskriver det som kvinders manglende erfaring med organisering. Hun omtaler det, som at kvinder er uvante med at problematisere, at de er dobbeltbebyrdet med husmorrollen og arbejderrollen. Der er tegn på en gennemgående manglende selvorganisering, som fastholder kvinder i Grønland i et historisk undertrykt forhold.

Der er tidligere arbejdet konkret med den udsatte kvinde som en kategori i Grønland. Blandt andet med Bo Wagner Sørensens arbejde omkring vold og magtmisbrug mod kvinder i et antropologisk kvalitativt studie (Wagner Sørensen, 1994). Særligt er nyere forskning af Mariekathrine Poppel relevant at nævne, hvor det påpeges, at volden hænger sammen med, at kvinder via uddannelse og indtog på arbejdsmarkedet er økonomisk mindre afhængige af mænd. Dette er et nyt kønsrollemønster. Kvinderne har et stigende uddannelsesniveau, hvor mænd over tid kun i mindre omfang uddanner sig og derfor risikerer at blive marginaliseret (Poppel, 2006).

I medierne bliver der i dag talt meget om vold mod kvinder, kronprinsesse Mary holder konferencer i Nuuk, men det er ikke noget, som indtil nu har haft en konkret indvirkning på opgørelser over vold. Nedenstående er uddrag fra den seneste årlige politistatistik over anmeldelser. I voldsanmeldelserne, som er steget markant, er der ikke konkret tale om vold mod kvinder. Det formoder vi, der som oftest er, når man taler om anmeldte seksualforbrydelser.

Det gælder især angående husspektakler med eller uden børn:

Husspektakler med og uden børn, hele landet					
	2012	2013	2014	2015	2016
Husspektakler	2408	2518	2412	1827	1916
Husspektakler med børn	456	439	410	301	331

(Tabel: Husspektakler i Grønland, 2012-2016) (Grønlands Politi, 2017)

Sammenlignet med det øvrige rigsfællesskab er anmeldelser af vold over fire gange højere og for voldtægt over ti gange højere i Grønland. Man kan sige, at trusselsbilledet mod kvinder er uforandret og i nogle situationer stigende vurderet ud fra anmeldelser. Der er ikke tegn på, at niveauet falder i fremtiden. Når der ikke politisk er mange tiltag eller meget fokus, som er målrettet kvinderne, så er der ikke tegn på, at forholdene er i bedring.

Forskningsmetodisk arbejde med kvinder ramt af hjemløshed

Datagrundlaget består af et årelangt feltarbejde i Nuuk. Det tager dage og måneder som forskere at opnå den tillid, der skal til, for at mennesker ramt af hjemløshed vil dele ud af deres erfaringer. Fokus lå i første omgang på en bred tilgang til at forstå de sociale dynamikker omkring hjemløshed i Nuuk som en arktisk hovedstad (Arnfjord & Christensen, 2016).

Vi vil her inddrage nogle beskrivelser, som alle er anonymiseret. Interviewene er kategoriseret i forhold til servicetilbud, dagliglivet, kønsspecifikke udmeldinger og en kategori, vi kalder fremtidsønsker. Fra et videnskabeligt etisk perspektiv er det ofte en udfordring at skabe reel anonymisering i et så lille miljø som hjemløsemiljøet i Nuuk. Inden for kvalitativ forskning er det blevet diskuteret, om interview med sårbare grupper overhovedet kan forsvares (Fontana & Frey, 1998; Winsløw, 1991). En af de faktorer, som arbejder for dette, er tid. Fra databearbejdning, til formidling til læsning går der i disse miljøer 6-12 måneder, og det kan for flere, der er ramt af hjemløshed, betyde store skift og forandringer i livssituationer, således at man på den måde er vanskeligere at genkende i dag, i forhold til da data blev indsamlet. Et andet perspektiv, når vi taler om Grønland, er den væsentlige socialpolitiske indvirkning, som forskningen kan have.

Viden skabt i en kvalitativ form er udpræget kontekstuel, og det betyder, at meget af pålideligheden ligger i vores fremstilling af den situation, hvori vi forstår hjemløshed. I Grønland har man, som vi tidligere har beskrevet, arbejdet meget med at kvantificere viden om sociale forhold. Det er en kvantitet, som ikke altid er meningsfuld, da den ikke efterlader rum for faglig refleksion over, hvad der egentlig undersøges. De seneste meget brede undersøgelser har været givtige og dækkende, de har skabt et overblik og bliver i stort omfang citeret i medierne. Rapporterne om hjemløshed i 2008 og 2013 (Departementet for Familie og Sundhed, 2008; Hansen & Thor, 2013) er et

eksempel på, at vi får sat tal på et omfang af en social problematik. Vi får på den anden side også i den sidste rapport nogle meget indsigtfulde historiebeskrivelser omkring livet som hjemløs. Vidensudviklingen stopper som regel med rapporterne som et slutprodukt, enten fordi forskerne mener, at vidensarbejdet i denne sammenhæng er afsluttet, eller at Selvstyret, som ofte har bestilt rapporterne, ikke har mandat til at komme med anbefalinger. I én rapport skrives der direkte:

Dette afsnit indeholder nogle emner, temaer m.m., som kan være relevante at have fokus på, når man vil gøre en indsats mod hjemløshed og de følger, den har. Det er alle punkter, som udspringer af resultaterne af undersøgelsen. Det er ikke anbefalinger til handlinger. Det er ikke undersøgelsens opgave, og den giver ikke grundlag for at pege på bestemte løsninger (Hansen & Thor, 2013, p. 21).

At forskere og eksperter, hvis ydelser man indkøber for offentlige midler direkte, ikke kommer med anbefalinger, er besynderligt. Man har netop ekspertviden og dermed en pligt til at videregive anbefalinger eller blot vejledninger. Om disse følges, er en mere politisk sag. Denne problematik er gennemgående for meget af det kvantitative rapportarbejde, der er udført i Grønland. Når eksperter ikke afgiver anbefalinger eller åbent fortæller, hvorledes der kunne reflekteres videre over data, så efterlader det næsten alene den lovgivende magt, politikkerne og embedsværket med denne opgave.

Empiri fra feltarbejdet i Nuuk

Under feltarbejdet, som er fortløbende, har vi talt med flere kvinder og fået deres beskrivelser på hjemløshed og deres perspektiv på hjemløsemiljøet i Nuuk. Det er langt fra alle, som selv som anonym ønsker at lade sig interviewe i en forskningssammenhæng. Det er en lang proces at opnå et tillidsforhold, hvor kvinder vil fortælle direkte om deres egne erfaringer. Fokus er på empiriske beskrivelser af en problemstilling. Interviewene havde måske været nemmere, hvis det drejede sig om mennesker, som var kommet igennem en periode, hvor de var belastet af hjemløshed.

Der er i Nuuk ikke et eksklusivt tilbud til kvinder. Det, der kommer tættest på, er skindsyningsværkstedet på Kofoed Skole, som åbnede i 2016. På værkstedet sidder der for det meste kvinder og arbejder i dagtimerne. Nedenstående er observationer fra feltarbejdet, udsagn om kvinders situation fra en kvindelig ngo-medarbejder, en mor, der har været hjemløs i Nuuk med børn i seks måneder samt uddrag fra et sekundært interview.

Interview med kvindelig ngo-medarbejder

(Svar er skrevet med kursiv)

Interviewer: Hvor mange kvinder møder op, når der afholdes noget kun for kvinder?

Vi er mellem otte og ti kvinder til Caféen.

Interviewer: Har hjemløse kvinder i Nuuk andre problematikker, end du har set f.eks. i Danmark?

De har brug for et tæt samvær med en mand for at føle sig tryk. Nogle skynder sig at finde den næste mand, ret hurtigt efter et forhold er slut, så de kan føle sig trygge.

I Danmark kom der langt flere mænd på vores sted end kvinder. Meget få kvinder kom, og når de kom, var det altid sammen med en mand. Her kommer der flere kvinder end i Danmark. Stadig flere mænd. Her kommer der også meget unge kvinder.

Interviewer: Hvis der skulle være et særligt tilbud til hjemløse kvinder i Nuuk, hvad skulle det så være?

Måske et sted, hvor de kan komme og få hjælp til at komme videre i deres liv, med hjælp til at få nogle af deres drømme ført ud i livet. Såsom uddannelse. Hjælp til at kunne klare sig uden at skulle tilbyde sig til mænd for at føle sig tryk.

Interviewer: Når jeg læser om socialhjælp til kvinder andre steder i verden, så er personlig sikkerhed, det at føle sig tryk, en ting, som går igen. Er det noget, man kan sige om de kvinder, du møder i FH?

Tryghed. Svaret ligger faktisk i spørgsmål nr 2. De ønsker tryghed, og er de i et godt forhold, føler de sig mere glade.

Interviewer: Er der noget generelt, som kvinderne efterspørger her i caféen, f.eks. muligheden for at sove eller private samtaler med jer som personale eller lignende?

Folk ved godt, at vi ikke kan tilbyde dem at sove om natten i vores hus. Det er totalt udelukket. Men vi har samtaler med folk om deres tro og vejen til Jesus. Nogle kommer og fortæller, at de ønsker, at deres tro på Jesus bliver dybere.

Denne søgen efter Jesus kan, hvis man ser nøgternt på det, også fortælle om en søgen efter mere tryghed.

Interview med hjemløs mor

(Direkte citater fra interviewet er skrevet med kursiv)

Hun var rejst til Nuuk fra et andet bosted (bygd/by). Hun var alenemor og medbragte sine børn. Familien var på flugt, hendes børn var truet, og et af børnene havde på bostedet forsøgt selvmord to gange. De var rejst til Nuuk for at få terapeutisk hjælp. De kunne ikke tage hjem, da det ikke var sikkert. Børnene var utrygge. Selv var hun uden arbejde grundet ledsmerter. I dag er hun førtidspensionist. Det var hun ikke under opholdet i Nuuk. Mens hendes ene barn var i behandling, havde familien en lånelejlighed.

Kommunen fremskaffede en tom lejlighed med madrasser på gulvet. Det var grufuldt. Sådan boede vi i fire måneder. Vi levede hulter til bulter:

Midt i mit barns behandlingsforløb mister vi vores bolig på vores tidligere bosted, da den person, der har fremlejet den, ikke betalte husleje. Jeg stod pludselig med en gæld på 11.000 kr., som først skulle betales, før vi kunne få en ny bolig. Jeg var syg og på morfin for smerterne og på krykker og kunne ikke arbejde.

Familien bliver hjemløs. De kan ikke flytte tilbage. Barnet er færdigt med det bevilligede terapiforløb, men hjemssituationen er stadig ikke sikker. Psykologen, som behandler hendes ene barn, skriver breve til kommunen med beskeder som: “Sørg for at hjælpe.” Familien modtager ingen akut hjælp. Der er ingen penge, og venner fra hjemstedet må sende de småbeløb de kan. Moren fortæller:

Jeg står uden en reel bolig med mine børn i seks måneder. Som mor rendte jeg frem og tilbage mellem kommunekontorer. Jeg skrev masser af mails. Det handlede for mig om at sørge for børnene, mens mit ene barn var i terapi, og de yngste var med. Børnene boede hos noget familie i byen, men jeg kunne ikke altid være der. Jeg var velkommen, men var gæst, og der var gniderier. Børnene skulle jo have et sted at være. De var hos forskellige familiemedlemmer. Jeg var meget i fjeldet, men havde mange mørke tanker.

Adspurgt direkte om, hvilke servicetilbud hun fik anvist, eller hvilken hjælp hun fik, svarer moren:

Ikke en skid hjælp, hverken til elregninger eller husleje. Det var helt blankt.

Hun ønskede sig:

Noget dispensation for mine økonomiske problemer. Hjælp til folk i min situation med børn. Jeg har tænkt meget på den dispensation, hvor de (kommunen) ser lidt bort fra huslejen. Noget dispensation kunne jeg have brugt eller en lejlighed eller bare noget.

I dag er hun tilbage på bostedet, som ikke er i Nuuk, og har sit eget hjem. Det er hårdt for børnene, og hun kan se, at det har været hårdt for hendes mindste. Den mindste er udsat for mobning, og han skal dagen efter interviewet flytte tilbage til Nuuk og bo hos noget familie og fortsætte i skole der. Det er hun tryk ved. Barnet, der var i terapi, går det lidt bedre med.

Simigaqs interview (sekundært)

Simigaq, anonymiseret navn, er et kendt ansigt i Nuuks hjemløsemiljø. Hun er gift og er sammen med sin mand ramt af hjemløshed på femte-sjette år. De er kunsthåndværkere og lever et hårdt liv, hvor alkohol ofte indgår som et eskapistisk rusmiddel. Interviewet er bragt i en dansk formiddagsavis (Pedersen, 2013). Simigaq giver i interviewet en indsigt i nogle af de oplevelser, hun har som kvinde.

I relation til morrollen fortæller hun:

Jeg har ikke set mine børn i seks år. Inden jeg rejste fra Qaqortoq, gav jeg mine tre børn til min eksmand, og jeg har ikke været tilbage og set dem siden 2007.

I relation til parforholdet fortæller hun:

Det er hårdt at være hjemløs som par. Når man er gift. Jeg tænker måske mere over det, fordi jeg er kvinde, og jeg bliver en gang imellem deprimeret, men vi er jo nødt til at tage det, som det er.

Observation fra feltarbejdet

Arnaq, anonymiseret navn, er af ngo-medarbejdere, andre i hjemløsemiljøet og sundhedspersonale beskrevet som hårdt slidt. I sundhedsvæsenet omtales hun som et problembarn på over 50 år, som kommer med veninderne og

stjæler finsprit på medicinsk afdeling. Hun drikker sig fuld i smug i Frelsens Hærs varmestue og må en gang imellem sendes ud osv. Under vores feltarbejde har vi sjældent oplevet Arnaq ædru. Når hun er påvirket, svinger hun mellem at være mild og rolig til at blive meget vred. Hun er en besøgende i varmestuerne, som man er meget opmærksom på og urolig for. Ingen har rigtig set andre sider. For nogle uger siden ser jeg en ædru Arnaq ledsage en blind mand på en gåtur uden for byen. “Problembarnet” er altså mere end dette.

Opsamling på empiri

Tre gennemgående elementer kan fremhæves: Sikkerheden, Omsorgen og Mobiliseringen.

Sikkerheden er som tema gennemgående dels i det empiriske arbejde, i kvindehistorien samt perspektiverne fra Nordcanada. I vores indledningscitater fra 1975 tales der med reference til kvinder om sikkerhed og tryghed. Hos den kristne ngo-medarbejder forbindes kvindernes søgen efter tro også med tryghed. For moren, der var ramt af hjemløshed sammen med sin mand, tilsidesættes hendes egne ønsker. Det handlede om børnene. De skulle undgå et hulter til bulter-liv. Det er ikke en sikkerhed, de længere forventer af det offentlige system. Man må i privatsfæren selv finde den. Det gøres ved, at man som kvinde finder en kæreste eller bliver gift. Parforholdet bliver en kanal til tryghed og sikkerhed. Ngo-medarbejderen noterer sig, at de kvinder, der kommer, gør det i selskab med en mand. Det sociale system giver heller ikke kvinderne noget alternativ, ikke i forhold til det canadiske system, hvor det er muligt at søge *safety* og *privacy* på et herberg henvendt kun til kvinden. Den mulighed stiller vi endnu ikke til rådighed i Grønland. I navigeringen efter tryghed bliver kvindens strategi at søge dette gennem parforholdet.

Omsorgen kan som tema relateres til børn, hvis kvinderne har det. Det har rigtig mange af de kvinder, vi har mødt i feltarbejdet. De snakker til forskel fra de ammende mødre på byens caféer eller middelklassen på facebook ikke om deres børn. De er typisk ikke sammen med deres børn, som er fjernet fra dem på grund af misbrug og andre problemer. Når børn fjernes i Grønland, kan det nemt være til andre byer. I Simigaqs tilfælde hos hendes eksmand, børnenes far, 600 km væk i Qaqortoq. Moren, som måtte flytte til Nuuk og hjem til sit hjemsted igen, må også sande, at hendes søn må tilbage til Nuuk og bo hos noget familie og fortsætte skolen. Omsorgsfortællingerne er koblet til oplevelser af svigt og tab, så det bliver et sårbart tema. Man kan se omsorg i glimt, hvis man holder øje, som da Arnaq er ædru og ledsager en blind mand rundt i byen. Det bliver på den måde en visualisering af en medmenneskelig dimension, som viser hen til en anden verden end misbrug og mistroivsel. Mændene, vi møder, omtaler aldrig deres børn, hvis de har nogen,

eller taler om deres farolle. Deres udtalelser handler ofte konkret om økonomi, arbejde og bolig. Hjemløshed er i denne sammenhæng ikke et definerende stigma. Der er også hjertevarme og reel omsorg i gruppen af Nuukborgere, som er belastet af ikke at have et sted at bo. Gruppen skal ikke kun indfanges med monobegreber som ressourcetsvag, udsat eller hjemløs, for gruppen bryder selv med disse stigma. Den er differentieret – heterogen, og derfor må analyser og efterfølgende tiltag også være forskellige.

Mobilisering af udsatte kvinder gennem empowermentstrategier, så kvinderne opnår kapacitet til at tale på vegne af hinanden. Det er advocacy i form af en talsmandsinstitution, der kan kommunikere en befolkningsgruppes ønsker og behov.

”Ikke en skid hjælp de”. Udtalelsen fra den hjemløse mor hænger ved os efter feltarbejdet. Ting, som ikke opfanges i en interviewtransskription, er den dvælende stilhed, efter at sætningen er sagt. Man ved, at interviewpersonen tænker videre. Vedkommende genkalder sig en sårbar episode. Man kan næsten høre fortvivlelsen og oplevelsen af, at her er en borger, en kvinde og en mor, som havde brug for hjælp. I interviewet giver hun ikke udtryk for, at hun er opmærksom på de to første roller. Det er den altruistiske mor, som har brug for hjælp. Hun har tilsidesat alt andet: “Det handlede for mig om at sørge for børnene.” I denne analytiske sammenhæng er det kvinden, vi fokuserer på. For det er hende, der er moren. Den primære omsorgsgiver. Men også hende, som ikke kan råbe systemet op, og hende, der til sidst må resignere og tage tilbage til det tidligere bosted med en uforløst social situation. Eksemplet som en kritisk case og de øvrige empiriske situationer vidner om et vakuum i den hidtidige kvindemobilisering. En eventuelt forståelse af, hvad advocacy som en metode eller en mobiliseringsteknik kan for at skabe et modtryk til lignende fremtidige tilfælde.

Afslutning

Der skal skabes et modtryk til denne accept af tingenes tilstand. Med et ældre marxistisk udtryk kan der snakkes om undertrykkelsen af et autoritært forhold. Det autoritære er majoritetens manglende forståelse af udsatte kvinders usynlighed i det sociale system. Flere centrale aktører skal på banen. Vi har samlet en diskuterende afslutning i fire følgende dele.

- a) Kvindestemmen bør revitaliseres
- b) Mænd skal bidrage til at bryde tabuet om vold i parforholdet
- c) Socialrådgivere skal markere sig i debatten om udsatte kvinder
- d) Socialpolitik, som inkluderer et fokus på kvinder

a) Kvindestemmen bør revitaliseres

Grønland har med gaypride og same-sex-ægteskaber på fornem vis indtaget en plads i den feministiske historie, hvor den tredje bølge nu er repræsenteret. Denne mere festlige side af feminismen kan muligvis have lagt en dæmper på den mere traditionelle eller radikale feminisme, hvor ligestilling mellem kønnene fortsat kan debatteres. Vi har vist tidligere, at kvinder i Grønland stadig har meget at kæmpe for, men der er meget få og små stemmer i kønspolitikken. Lyden for disse stemmer må skrues op, hvis forholdene for kvinder skal ændres i nærmeste fremtid. Der skal råbes op, og det kan gøres med arbejdsseminarer om bevidstgørelse og borgerrettigheder.

b) Mænd skal bidrage til at bryde tabuet om vold i parforholdet

Det er et samfundsproblem, at kvinder mishandles og mistrives. Det skal alle tale om – også mændene. At have en ensporet forståelse af, at kvinder skal løse kvinders sociale problemer, også hvis mænd er skyld i dem, er problematisk og et af de punkter, hvor en radikal feminisme måske kan slå fejl. Mænd skal inddrages, og ressourcestærke mænd bør gå forrest i debatten, hvilket stort set ikke sker i Grønland på nuværende tidspunkt.

c) Socialrådgivere skal markere sig i debatten om udsatte kvinder

Gennemgår man studieordningen for socialrådgiveruddannelsen, er kønsforskning, feminisme eller lignende ikke en fast del af pensum. Det må bero på et valgfag eller en temadag. Det, på trods af at der eksisterer et omfattende videnskabeligt og pædagogisk materiale om feminisme inden for disse professioner. Det er vel at mærke ikke noget, de studerende planmæssigt og systematisk indføres i. Socialrådgivere har etisk et ansvar for at afdække socialt udsatte grupper i samfundet. Tager man det sociale arbejde som et eksempel, så vidner historien om en gennemgående socialfaglig feminisme, som tidligere var indlejret i grundlæggeren Jane Addams' sociale arbejde med Hull House i 1800-tallets Chicago (Frandsen, 2016). Udgangspunktet var socialt arbejde rettet mod kvinder, og dele af den tradition kan med fordel genindføres i fagene. Derved sikres en professionel tilgang til kvinders velfærd. Det betyder, at vi har en offentlig social arbejdsindsats, som ikke er “trænet”/vant til at arbejde med kvinder og de problemstillinger, som er særegne, når kvinder f.eks. rammes af hjemløshed.

d) Socialpolitik, som inkluderer et fokus på kvinder

I forbindelse med den nordcanadiske inspiration har nyere social og politisk opmærksomhed på arktisk hjemløshed resulteret i initiativer, der er relevante for Nuuk. Et eksempel er udviklingen af “*transitional housing programs*”, der leverer boliger, samtidig med at der sætter ind med en social og sundhedsindsats til kvinder, som rammes af hjemløshed eller er hjemløshedstruede. Et sådant program blev for nylig lanceret i Yellowknife, Northwest Territories, kaldet Lynns Place (YWCA, 2017). I den canadiske boligpolitik

gives der boliger til enlige mødre med børn. Under normale omstændigheder ville en mor, der mister sin bolig i Canada, få frataget sine børn. Det undgås med den nye politik. Ofte er der en kobling mellem tabet af børn, som bliver anbragt hos plejefamilier eller på institutioner, og kvinders hjemløshed (Christensen, 2016).

I Nordcanada er det politiske fokus på børnefamilier. I forhold til kvinders hjemløshed er det politiske fokus på vold i hjemmet. Der er krisecentre i de største byer i Nordcanada for kvinder og børn, der er nødt til at forlade et voldeligt hjem. Det betyder at kvinder der vælger at blive boende i deres hjem oplever gentagende partnervold. Lignende eksempler ser vi i interviewet med Simigaq og moren, som befinder sig i risikozonen, hvor hendes børn kunne blive anbragt. Socialpolitikken skal være konkret på dette område og sikre, at dette ikke sker. Vi skal også have sikret midlertidige løsninger med plads på herberger i de største byer i landet.

Man kan konstatere, at der er væsentlige udfordringer, når det handler om, hvorledes det sociale system i Grønland er gearet til at håndtere kvinder, som rammes af hjemløshed. Ligesom mændene har kvinder forskellige behov, alt efter hvilke livsfasen de befinder sig i, alt efter om de er mødre eller ej og f.eks. bor sammen med deres børn. Skjult hjemløshed er et meget relevant begreb at tage i brug i tilknytning til ovenstående problemstillinger. Der kan gøres noget på området, f.eks. i form af de ovenstående strategiforslag.

REFERENCER

- Aidt, L. A., & Borker, M. (1975). *Arbejderkvinder I Grønland*. Ebbe Preisler Film. Retrieved March 12, 2017 from <http://filmcentralen.dk/alle/film/arbejderkvinder-igronland>
- Arnfred, S. (2017) "Hjemløshed i Nuuk – et kritisk sociologisk- og planlægningsperspektiv" I *Grønlandsk Kultur- og Samfundsforskning 2015/2017*, edited by B. K Petersen, F. Nielsen, K. Langgård, J. Rygaard & K. Pedersen. Nuuk: Ilisimatusarfik / Forlaget Atuagkat
- Arnfred, S. & Christensen, J. (2016). "Understanding the Social Dynamics of Homelessness in Nuuk, Greenland." *Northern Notes*, 45 (Spring/Summer). Retrieved from <http://iassa.org/images/newsletters/Northern-Notes-Issue-45-Spring-Summer-2016.pdf>
- Arnfred, S. (1991). "Kvinder, mænd, arbejde og seksualitet i den grønlandske moderniseringsproces." I *Kvinder i Grønland: Sammen og hver for sig*, edited by L. Lennert. Nuuk: Atuakkiortfik.
- Bopp, J., & YWCA Yellowknife (2007). "You just blink and it can happen: a study of women's homelessness north of 60, pan-territorial report." Retrieved from <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=3259797>
- Brandt, P. (2013). *En pamflet om hjemløshed: Refleksioner over og kritik af den gennemførte hjemløsestrategi og den efterfølgende evaluering*. Kbh.: Projekt Udenfor.
- Bransholm Pedersen, K., & Najaaraq, P. a (2014). "De grønlandske kvindeorganisationers rolle i den politiske udviklingsproces: set i et postkolonialt perspektiv." *Dansk Sociologi*, 25(4), 94-117. Retrieved from <http://ej.lib.cbs.dk/index.php/dansksociologi/article/download/4988/5419>
- Chemnitz, G. (1987). "De grønlandske kvinders udvikling gennem tiderne." I *Det gælder mennesket: KFUKs sociale arbejde 1947-1987*, edited by F.T. Jensen. Kbh.: KFUK.
- Chemnitz, G. (1964). "Udviklingen som en grønlander ser den." I *Grønland i Udvikling*, edited by G. Chemnitz & V. Goldschmidt. Kbh.: Fremad.
- Chemnitz, G., Weis Bentzon, A., Agersnap, T., & Udvalget vedrørende Grønlandske Kvinders Forhold (1975). *Kvinden og samfundsudviklingen = Arnaq Inugtaoqatigingnilo Ineriartorneq*. Kbh.: Det Grønlandske Kvindeudvalg.
- Christensen, J. (2012). "They want a different life: rural northern settlement dynamics and pathways to homelessness in Yellowknife and Inuvik, Northwest Territories." *The Canadian Geographer/Le Géographe Canadien*, 56(4), 419-38.
- Christensen, J. (2016). "Indigenous housing and health in the canadian north: revisiting cultural safety." *Health & Place*, 40, 83-90. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1353829216300521>
- Christiansen, P.M., & Tøgeby, L. (2004). "Grønlands elite." I *Demokrati og magt i Grønland*. Aarhus: Aalborg Universitetsforlag.
- Departementet for Familie og Sundhed (2008). *Hjemløs i Grønland – et skøn over samtlige kommuners hjemløse*. Nuuk.
- Det Grønlandske Kvindeudvalg (1975). *Kalâtdlit-Nunâne Arnat Inûerat Atugaitdlo = Kvinders liv og vilkår i Grønland. I. Arnaq Inugtaoqatigingnilo Ineriartorneq = Kvinden og samfundsudviklingen*. Kbh.: Statens Trykningskontor.
- Duus, S.D., & Hansen, N. (2013). "HHE: Derfor må der ikke ammes | Sermitsiaq.AG." *Sermitsiaq.ag*. Retrieved March 18, 2017, from <http://sermitsiaq.ag/node/146895>
- Fontana, A., & Frey, J.H. (1998). "Interviewing – the art of science." In *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, edited by N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. London: Sage Publications.

- Frandsen, M.S. (2016). "Pragmatisk aktionsforskning: arven fra Hull House-Settlementet." I *Social eksklusion, læring og forandring*, edited by A. Bilfeldt, I. Jensen & J. Andersen. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Goldschmidt, V. (1964). "Udviklingen i sociologisk belysning." I *Grønland i Udvikling*, edited by V. Goldschmidt & G. Chemnitz. Kbh.: Fremad.
- Grønlands Politi (2017). *Årsstatistik 2016 Grønlands Politi*. Nuuk. Retrieved March 9, 2017, from <https://www.politi.dk/NR/rdonlyres/21055608-E634-45A8-BDBC-7D044A84FCC7/0/Årsstatistik2016.pdf>
- Hansen, K.E., & Andersen, H.T. (2013). *Hjemløshed i Grønland*. Kbh.: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Harild, B., Houmann, B, Jarnvig, G., & Truels Jensen, F. (1987). *Det gælder mennesket: KFUKs sociale arbejde 1947-1987: udgives i anledning af 40-års jubilæum i Danmark og 25-års jubilæum i Grønland*. Kbh.: KFUK.
- Heinrich, J. (2012). *Eske Brun og det moderne Grønlands tilblivelse*. Nuuk: Naalakkersuisut.
- Karlsen, M. (2016). *Forslag yil opførelse af 100 midlertidige boliger til hjemløse fordelt i hele landet*. Nuuk: Inatsisartut. Retrieved from <http://www.inatsisartut.gl/samlinger/oversigt-over-samlinger/samling/dagsordener/dagsorden.aspx?day=26-10-2016&dagsorden=1713>
- Kommuneqarfik Sermersooq (2010). *Børne- og familiepolitik 2010-2013*. Nuuk.
- Kommuneqarfik Sermersooq (2016). *Hovedstadsstrategi*. Nuuk.
- Kristensen, K. (1996). "Gågaden Naapittarfik i Nuuk skal have nyt liv." *Atuagagdliutit*, 24. september.
- Møller, P. (1998). "Dyr køjeseng i Nuup kommunes nødherberg." *Atuagagdliutit*, 22. december.
- Neal, R. (2004). *Voices – women, poverty and homelessness in Canada*. Ottawa. Retrieved March 7, 2017, from http://ywcanada.ca/data/research_docs/00000275.pdf
- Olsen, R. (2013). "Hjemløshed i udvikling." I *Socialt Arbejde – teorier og perspektiver*, edited by J. Guldager & M. Skytte. Kbh.: Akademisk Forlag.
- Pedersen, R.F. (2013). "Den onde cirkel: Uden bolig, intet job – uden job, ingen bolig." *Ekstrabladet*, 3. maj 2013.
- Poole, N., & Bopp, J. (2015). "Using a community of practice model to create change for northern homeless women." *First Peoples Child & Family Review*, 10(2), 122-30. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4959877/>
- Poppel, M. (2006). "Mænds vold mod kvinder i Grønland i nordisk og arktisk perspektiv." I *Grønland i verdenssamfundet: udvikling og forandring*, edited by H. Petersen. Nuuk: Forlaget Atuagkat.
- Rosa, A. (2016). "Mor til 1-årig: Gør dog druk ulovligt for gravide." *Sermitsiaq*, 1. december.
- Rude, E. (1991). *Arnat – den grønlandske kvinde*. Kbh.: Gyrithe.
- Sandberg, B.I. (1975). *Kvinnelige arbejdsmigranter ved en fabrik i Grønland*. Oslo: Benedicte Ingstad Sandberg.
- Schmidt, R., Hrenchuk, C., Bopp, J., & Poole, N. (2015). "Trajectories of women's homelessness in Canada's 3 northern territories." *International Journal of Circumpolar Health*, 74(1), 29778. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3402/ijch.v74.29778>
- Shepherd, J. (2001). "Where do you go when it's 40 below? Domestic violence among rural Alaska native women." *Affilia*, 16(4), 488-510. Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/08861090122094389>
- Smith, N. (2008). *Uneven development: nature, capital, and the production of space*. 3rd revise. Georgia: University of Georgia Press.
- Trondheim, G. (2010). *Slægtskab og køn i grønlandske bysamfund – følelser af forbundethed*. Ilisimatusarfik: Ilimmarfik-instituttet.

- Truels Jensen, F. (1993). *Græsrodde og trækroner: et liv – set i bakspejlet*. Valby: Unitas.
- Vammen, T. (2003). “Fanny Truels Jensen.” *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*. Retrieved June 10, 2016, from <http://www.kvinfo.dk/side/597/bio/1260/origin/170/>
- Vebæk, M. (1990). *Navaranaaq og andre: de grønlandske kvinders historie*. Kbh.: Gyldendal.
- Vedel Ankersen, P., & Christiansen, P.M. (2013). “Grønlandisering: Grønlands elite 2000-2009.” *Politica*, 45(2).
- Wagner Sørensen, B. (1994). *Magt eller afmagt?: køn, følelser og vold i Grønland*. Kbh.: Akademisk Forlag.
- Watson, S., & Austerberry, H. (1986). *Housing and homelessness: a feminist perspective*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Winsløw, J.H. (1991). *Videnskabelig hverdag: en sociologisk undersøgelse af forholdet mellem praksis og selvforståelse i empiriske videnskaber*. Holte: SocPol.
- YWCA (2017). “Lynn’s Place | YWCA.” *YWCA Yellowknife – a turning point for women*. Retrieved March 7, 2017, from <http://www.ywcanwt.ca/temporary-housing/lynns-place>